

Hallintovaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista terveydenhuollon yksiköistä (HE 63/2026 vp)

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista terveydenhuollon yksiköistä. Samalla laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008) kumottaisiin. Esityksellä toteutettaisiin hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa varmistetaan lapsen edun mukainen tutkinta ja monialainen tuki eri viranomaisen yhteistyönä.

Nykytila

Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä tuli voimaan 1.1.2009. Laissa säädetään siitä, miten järjestetään poliisin¹, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Jokaisella hyvinvointialueella, joka ylläpitää yliopistollista keskussairaalaa, ja HUS-yhtymällä on tutkimusyksikkö, jossa voidaan tarvittaessa haastatella ja tutkia lapsi, jonka epäillään joutuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen uhriksi. Yksiköiden toiminnasta aiheutuneet kustannukset korvataan valtion varoista.

Yksiköistä kerättyjen tietojen perusteella niihin tehtiin vuonna 2024 yhteensä noin 1 550 pyyntöä tutkia lapsi. Jos verrataan yksiköihin tehtyjen pyyntöjen määrää lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten määrään, voidaan arvioida, että noin 10 prosenttia rikosepäilyistä päättyy selvitettyinä yksiköihin. Selvästi suurin osa yksiköiden tekemistä tutkimuksista on koskenut epäiltyjä pahoinpitelyrikoksia, ja epäiltyjen seksuaalirikosten osuus on ollut vähäisempi.

Laissa tarkoitettujen tutkimusyksiköiden toimintaa ja muuta lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämistä on kehitetty hankkeilla. Vuosina 2019–2025 Barnahus-hankkeessa on tehostettu lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Suuntaviivana ovat toimineet eurooppalaiset Barnahus-laatustandardit. Lapsen edun kannalta keskeistä on ollut moniammatillisen yhteistyön vahvistaminen, jotta eri viranomaiset tekisivät keskenään yhteistyötä sen sijaan, että lasta kuormitettaisiin toistuvilla kuulemisilla eri viranomaisissa.

Nykytilan arviointi

Voimassa oleva laki koskee vain tutkimuksen tekemistä ja siitä aiheutuneiden kustannusten korvaamista valtion varoista. Sääntely on monin paikoin puutteellista ja vanhentunutta. Laissa ei ensinnäkään tunnisteta moniammatillista yhteistyötä, joka edellä selostetusti on lapsen edun kannalta keskeistä rikosepäilyn

¹ Käytännössä pyynnot ovat tulleet lähes aina poliisilta. Syyttäjän ja tuomioistuimen pyynnot ovat hyvin harvinaisia.

Laura Terho, hallitusneuvos

VN/35688/2024

selvittämisessä. Monesti moniammatillinen yhteistyö olisi tarpeen jo siinä vaiheessa, kun esitutkintaviranomainen arvioi, millaisiin toimiin esitutkinnassa olisi perustelluinta ryhtyä. Osassa yksiköitä on osana Barnahus-hanketta tehty poliisin tai syyttäjän pyynnöstä yhteenvedoja lasta koskevista sosiaali- ja terveydenhuollon tiedoista, ja näitä yhteenvedoja on käsitelty moniammatillisissa ryhmissä. Voimassa olevan lain mukaan yksiköiden tiedonsaantioikeudet rajoittuvat kuitenkin vain tietoihin, jotka ovat välttämättömiä nimenomaan tutkimuksen tekemiseksi.

Voimassa olevan lain mukaan siinä tarkoitetut tiedot on säilytettävä kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi, ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pitempää aikaa. Hallituksen esityksen (HE 126/2008 vp) tämä olisi yhdenmukainen lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen vanhentumisajan kanssa. Näin ei kuitenkaan ole, ja lisäksi on epäselvää, mitä tietoja kyseisen säännöksen nojalla on edes tarkoitettu säilytettävän. Yksikön laatima lausunto on osa esitutkinta-aineistoa, jonka säilyttäminen kuuluu poliisille ja jonka säilytysaika määräytyy poliisin arkistonmuodostamissuunnitelman mukaisesti.

Voimassa olevan lain soveltamisala on varsin suppea, koska laki koskee vain seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksia, vaikka myös muiden rikosten selvittämisessä voisi ajoittain olla tarvetta yksiköiden asiantuntemukselle. Myös lapsiepäiltyjen ja -todistajien kuulustelemiseen voitaisiin tarvita yksiköiden apua, mutta voimassa oleva laki koskee vain lasta, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi.

Keskeiset ehdotukset

Uuden lain peruseräite olisi sama kuin voimassa olevassa laissa: yksiköiden asiakkaaksi ei voisi hakeutua itse, vaan esimerkiksi tutkimus edellyttäisi esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyyntöä. Yksiköt palvelisivat jatkossakin ennen kaikkea rikosepäilyä selvittämistä, ja niissä tehtävät tutkimukset olisivat osa esitutkintaa. Käytännössä poliisi pystyisi silti jatkossakin useimmissa tapauksissa kuulustelemaan lapsen itse, joten lapsen tutkiminen yksikössä tulisi kyseeseen vain hankalimmissa tapauksissa. Silloin, kun lapsi tutkittaisiin yksikössä, tutkimusta pyytävä viranomainen (eli useimmiten poliisi) määrittäisi, mitä asioita se haluaa lapsesta tutkittavan ja miten.

Lakiehdotuksen 1 §:ssä tarkoitettu lain **soveltamisala** olisi laajempi kuin voimassa olevan lain: uusi laki koskisi muitakin rikoksia kuin vain seksuaali- ja pahoinpitelyrikkoksia, yksiköissä voitaisiin tutkia myös rikoksesta epäiltyjä lapsia ja lapsitodistajia ja uutta lakia sovellettaisiin kaikkiin alle 18-vuotiaisiin². Ehdotetun lain mukaan yksiköt voisivat avustaa rikosepäilyjen selvittämisessä myös muita esitutkintaviranomaisia kuin poliisia (käytännössä Rajavartiolaitosta, jos sen selvittävänä on laittoman maahantulon järjestäminen ja siihen liittyvä rikoslain 25 luvussa tarkoitettu vapauteen kohdistuva rikos).

Yksiköiden keskeinen uusi tehtävä olisi 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettu **yhteenvedon laatiminen** esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän pyynnöstä lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa lapsen tilanteeseen liittyviä riskitekijöitä sekä sitä, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Poliisihallitus on laatinut yhteenvedon laatimista varten ”yhteenvedon lapsen taustatiedoista” -lomakkeen. Ehdotetussa säännöksessä tarkoitettuja olennaisia tietoja voisivat olla esimerkiksi tieto siitä, onko lapsesta aiemmin tehty lastensuojeluilmoituksia, mitä palveluja perheelle on mahdollisesti tarjottu ja onko perhe käyttänyt niitä (esimerkiksi mahdollinen tieto siitä, että lapsen

² Voimassa olevaa lakia sovelletaan 16 vuotta täyttäneisiin lapsiin vain, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen.

Laura Terho, hallitusneuvos

VN/35688/2024

terveydenhuoltoon liittyvät tarpeet on jatkuvasti laiminlyöty). Tiedonsaantioikeudesta, joka jatkossa kattaisi välttämättömät tiedot myös yhteenvedon laatimista varten, säädettäisiin 4 §:ssä.

Yksikön laatimaa yhteenvedoa saataisiin esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän aloitteesta käsitellä lakiehdotuksen 3 §:ssä tarkoitetussa **moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä**. Moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä olisivat tarpeen mukaan edustettuina yksikkö, esitutkintaviranomainen, syyttäjä, terveydenhuolto ja sosiaalihuolto. Tarkoituksena olisi arvioida, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista sekä sitä, voidaanko lasta kuulla mahdollisessa esitutkinnassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon. Moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä saataisiin salassapitosäännösten estämättä vaihtaa tietoja lapsen ja hänen perheensä olosuhteista ja yhteenvedosta ilmeneviä tietoja saataisiin käyttää valmisteltaessa moniammatilliseen asiantuntijaryhmään kuuluvien viranomaisten päätöksiä ja muita toimenpiteitä.

Ehdotetulla 3 §:llä pyritään vakiinnuttamaan moniammatillinen yhteistyö pysyväksi osaksi lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämistä. Moniammatillisen asiantuntijaryhmän arvioitavaksi olisi perusteltua tuoda erityisesti tapaukset, joissa samasta lapsesta tai saman perheen lapsesta on tehty toistuvasti lastensuojelu- tai rikosilmoituksia, joissa perheessä on rikosepäilyn lisäksi meneillään tai taustalla vaikea huolto- tai eroriita taikka joissa perheessä on samanaikaisesti esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia tai muita monitahoisia ongelmia. Ratkaisun siitä, onko asiaa tarpeen käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä, tekisi kuitenkin esitutkintaviranomainen tai syyttäjä, ja myös aloitteen asian käsittelemiseksi moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä olisi tultava esitutkintaviranomaiselta tai syyttäjältä.

Lakiehdotuksen 2 §:n 2 ja 3 kohdassa säädettäisiin **tutkimuksen tekemisestä, lausunnon antamisesta ja rikoksen aiheuttaman haitan arvioimisesta**. Sääntely vastaisi käytännössä nykytilaa sillä erotuksella, että tutkimus voitaisiin tehdä myös lapsiepäilystä- ja todistajasta. Haitan arviointi koskisi haittaa, jota epäilty rikos on omiaan aiheuttamaan lapselle. Kyse olisi niin sanotusta teoreettisesta haitanarviolausunnosta, johon kuuluisi sen arviointi, miten epäilty rikos tyypillisesti vaikuttaa lapsen psyykkiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Juuri tietylle lapselle aiheutuneen haitan arvioiminen edellyttää yleensä pidempää hoitosuhdetta, ja siksi niitä tehdään pääosin muualla terveydenhuollossa kuin puheena olevissa yksiköissä, joissa lapsi asioi vain lyhyen aikaa.

Lakiehdotuksen 4 §:ssä säädettäisiin yksiköiden **tiedonsaantioikeuksista**. Ne olisivat jatkossakin laajat, ja ne laajenisivat kattamaan myös yksiköiden uudet tehtävät, kuten yhteenvedon laatimisen. Tiedonsaantioikeus ei kuitenkaan koskisi sellaista lasta koskevia tietoja, jota epäillä rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana.

Toisin kuin voimassa olevassa laissa, ehdotetussa laissa ei säädettäisi tietoja koskevasta säilytysajasta, vaan se määräytyisi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain (906/2019) mukaisesti. Lähtökohtana voitaisiin pitää sitä, että kun asian käsittely yksikössä on päättynyt, eli kun yhteenveto tai lapsesta laadittava lausunto on valmistunut ja toimitettu sitä pyytäneelle viranomaiselle, yksikön ei tulisi enää säilyttää mainittuja asiakirjoja. Poliisin ja yksikön välinen yhteistyö olisi keskeisessä asemassa sen määrittelemiseksi, milloin asian käsittely yksikössä voidaan päättää. Tällaisten prosessin kulkuun liittyvien tietojen välittäminen edellyttää poliisilta aktiivisuutta ja omatoimisuutta.

Lakiehdotuksen 4 §:n 3 momentissa säädettäisiin uutena asiana yksikön oikeudesta saada maksutta ja salassapitosäännösten estämättä laatimansa lausunto sitä pyytäneeltä viranomaiselta, jos lausunto on

Laura Terho, hallitusneuvos

VN/35688/2024

välttämätön yksikön edustajan toimimiseksi todistajana kyseistä rikosepäilyä koskevassa oikeudenkäynnissä. Vaikka lausuntojen säilyttäminen kuuluisi esimerkiksi poliisille eikä yksikölle, koska lausunnoissa on kyse esitutkinta-aineistosta, yksiköllä olisi siis kuitenkin oikeus saada lausunto itselleen tilanteessa, jossa yksikön edustaja toimii todistajana oikeudenkäynnissä.

Lakiehdotuksen 4 §:n 4 momentissa säädettäisiin yksikön oikeudesta salassapitosäännösten estämättä omasta aloitteestaan tai pyynnöstä **luovuttaa** yhteenvedon laatimista tai tutkimuksen tekemistä pyytäneelle viranomaiselle yhteenvedoa laadittaessa tai tutkimusta tehtäessä kertyneet **tiedot lapsesta**, jos tiedot ovat välttämättömiä rikosepäilyn selvittämiseksi. Lisäksi yksikkö saisi salassapitosäännösten estämättä omasta aloitteestaan tai pyynnöstä toimittaa yhteenvedon laatimisen ja tutkimuksen tekemisen aikana kertyneet, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevat tiedot taholle, joka vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä lapselle, jos tiedot ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämiseksi.

Vaikutukset

Vaikutukset esitutkintaviranomaisiin

Poliisin työn kannalta vaikutusta olisi sillä, että ehdotetun lain soveltamisala kattaisi muutkin rikokset kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikokset, eli poliisi voisi tarvittaessa kääntyä yksikön puoleen myös silloin, kun epäillään esimerkiksi työperäistä ihmiskauppaa, laitonta uhkausta tai vapaudenriistoa. Myös lapsiepäiltyjen tai -todistajien tutkiminen yksikössä olisi jatkossa mahdollista. Poliiseille tarkoitettu lapsirikostutkinnan erityiskoulutus on kuitenkin kansainvälisesti arvioiden varsin pitkä ja perusteellinen, ja kyseisen koulutuksen saaneita poliiseja on joka poliisilaitoksella sekä kaikilla isommilla ja useimmilla pienemmilläkin poliisiasemilla. Poliisin on aina lähtökohtaisesti nopeampaa ja ajallisesti tehokkaampaa kuulla lasta itse kuin pyytää kuulemiseen apua yksiköltä. Siksi on todennäköistä, että vaikka ehdotetun lain soveltamisala olisi tietyiltä osin laajempi kuin voimassa olevan lain, laajennuksen merkitys poliisin työn kannalta ei olisi kovin suuri. Poliisi pyytäisi jatkossakin yksikön apua vain silloin, kun asia edellyttää erityistä oikeuspsykiatrista tai -psykologista asiantuntemusta.

Poliisin ja syyttäjän työn kannalta merkityksellistä olisi ennen kaikkea se, että ehdotetussa laissa säädettäisiin yksikön tehtäväksi laatia yhteenvedo lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa lapsen tilanteeseen liittyviä riskitekijöitä sekä sitä, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Ehdotetulla lailla varmistettaisiin, että kaikilla alueilla poliisi saisi tarvitsemansa tiedot yksikön kautta. Tämä on välttämätöntä esitutkinnan oikeanlaisen suuntaamisen ja kiireellisyyden arvioimisen kannalta.

Ehdotetun lain myötä myös muu esitutkintaviranomainen kuin poliisi voisi tarvittaessa pyytää yksikön apua esimerkiksi lapsen kuulemiseen. Käytännössä tämä tarkoittaisi ennen kaikkea rajavartioviranomaisia, joiden olisi jatkossa mahdollista tarvittaessa hyödyntää yksiköiden erityisosaamista lasten haastattelemisessa esimerkiksi silloin, jos selvittävänä on laitton maahantulon järjestäminen ja siihen liittyvä ihmiskaupparikos tai muu rikoslain 25 luvussa tarkoitettu vapautteen kohdistuva rikos. Tällaiset rikokset ovat kuitenkin varsin harvinaisia, joten esityksen vaikutus rajavartioviranomaisten kannalta jäisi käytännössä vähäiseksi.

Vaikutukset rikostorjuntaan

Esityksellä voidaan arvioida olevan myönteisiä vaikutuksia rikostorjunnan eri osa-alueille, joita ovat rikosten estäminen, paljastaminen ja selvittäminen. Rikosten estämisen kannalta merkitystä olisi sillä, että

Laura Terho, hallitusneuvos

VN/35688/2024

vahvistamalla moniammatillista yhteistyötä tuettaisiin lasten pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin. Tällä tavoin voitaisiin osaltaan ehkäistä uudelleen uhriutumista, sillä tarjoamalla uhrille tukea haitallisten kokemusten käsittelyyn voidaan vahvistaa hänen valmiuksiaan torjua myöhemmin elämässä sellaista häneen kohdistuvaa toimintaa, joka on haitallista tai lainvastaista. Lisäksi tukemalla alaikäisen epäillyn pääsyä hänen tarvitsemiinsa palveluihin voitaisiin parhaimmillaan ennaltaehkäistä tulevaa rikollisuutta.

Mahdollisuus arvioida lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja moniammatillisesti yksiköiden erityisosaamisen avulla voisi auttaa esitutkintaviranomaisia paljastamaan myös sellaisia rikoksia, joita ei ole alun perin edes epäilty. Lisäksi oikeuspsykologisen ja -psykiatrisen tiedon aiempaa laajempi hyödyntäminen esitutkinnassa ja rikosprosessissa parantaisi esitutkinnan ja kuulustelujen laatua ja edistäisi siten rikosten selvittämistä ja rikosvastuun toteutumista. Tämän myötä voitaisiin osaltaan myös ehkäistä tulevaa rikollisuutta.

Voimaantulo

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2027.